

Arbeidsnotat nr. 7-1999

Randi Lavik

Søndagshandel og åpningstider - synspunkter og holdninger i endring?

SIFO

© SIFO 1999

Arbeidsnotat nr. 7 – 1999

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING

Sandakerveien 24 C, Bygg B

Postboks 4682 Nydalen

0405 Oslo

www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Søndagshandel og åpningstider - synspunkter og holdninger i endring?

Av Randi Lavik

Statens institutt for forbruksforskning
Lysaker august 1998

Forord

Denne våren har åpningstidseebatten i media vært ekstra høyrøstet. SIFO har over lengre tid arbeidet med åpningstidsproblematikken innen varehandelen, og vi ønsket derfor å se om denne debatten hadde påvirket forbrukernes syn på søndagshandel. I juli foretok vi en oppfølgingsundersøkelse som vi har sammenlignet med tidligere åpningstidsundersøkelser, og denne sammenligning publiseres her i en enkel form. Ettersom vi også sitter med en del andre relevante data som ikke tidligere er offentliggjort, benytter vi denne anledningen også til å presentere disse.

Lysaker, august 1998
Statens institutt for forbruksforskning

Innledning

I dette lille notatet skal vi diskutere noen enkle resultater ut fra tre ulike spørsmål:

I hvilken grad har åpningstidsdebatten påvirket forbrukernes holdning til åpningstider?

I hvilken grad har endringer i åpningstidene påvirket forbrukernes behov for ulike åpningstider?

Er det forskjeller i holdning til åpningstidsregulering blant ansatte i varehandelen og blant forbrukere?

Debatt om åpningstider er et stadig tilbakevendende tema, både i Norge så vel som i andre land. Den opprinnelige begrunnelsen for å regulere åpningstidene, på slutten av forrige århundre og begynnelsen av dette, var hensynet til arbeidstakerne. Etter hvert har imidlertid arbeidstakerne fått egne lover som skal ivareta deres interesser. Åpningstidslover har imidlertid hatt konsekvenser som har bidratt til at noen er interessert i regulering, mens andre stiller seg tvilende. Debatten endrer seg også med den samfunnsmessige utvikling. På 70-tallet hadde vi for eksempel debatten om lørdagslukket, på 80-tallet sto utvidete åpningstider på den politiske dagsorden, og på 90-tallet har vi fått debatten om søndagsåpent.

Debatten om søndagsåpent har de to siste år skapt store overskrifter. Disse overskriftene, sammen med andre innspill, førte til at de politiske myndighetene følte behov for å se på den da gjeldende Åpningstidsloven (av 1985). Debatten har så fortsatt parallelt i forbindelse med revisjon av Åpningstidsloven fra 1985, med endring i 1991 (unntak av ”typiske turiststeder”). Ny lov om åpningstider for utsalgssteder ble vedtatt i Stortinget 4. juni 1998 og sanksjonert i statsråd 26. juni 1998. Loven trer i kraft 1. januar 1999. Samtidig oppheves lov av 26. april 1985 nr 20 om åpningstider for utsalgssteder og kommunale forskrifter gitt i medhold av loven (Skriv fra Barne og familiedepartementet av 8. juli 1998) (Selve loven i vedlegg).

Den nye loven innebærer at åpningstidsbestemmelsene blir ensartet over hele landet. Kommunenes adgang til å fastsette kommunale forskrifter om åpningstider faller derved bort. Kommuner som ønsker å unnta kommunen eller deler av kommunen fra den nye loven som ”typisk turiststed” må søke fylkesmannen om dette.

I den nye lovens §2 er de alminnelig åpningstidene angitt. Utsalgssteder skal på ukens første hverdager (mandag-fredag) være lukket fra kl 21.00. De skal være lukket fram til kl 06.00 neste dag. På dager før søn- og helgedager skal utsalgsstedet være lukket fra kl 18.00. De skal være lukket fram til kl. 06.00 den nærmeste påfølgende hverdag.

I § 3 er unntakene nevnt. Dette er spesielt

- 1.) utsalgssteder som i det vesentlige selger kiosk- eller dagligvarer, og som har en samlet salgsflate som ikke overstiger 100 kvm.
- 2.) utsalgssteder som alene eller i kombinasjon med varer som nevnt i nr 1, i det vesentlige selger bensin, olje og andre varer som er nødvendig

for drift av eller vedlikehold av motorkjøretøyer og motorbåter, og som har en samlet salgsflate som ikke overstiger 150 kvm.

Arbeidsmiljøloven (Lov av 4. februar 1977 nr 4 om lov om arbeidervern og arbeidsmiljø) ble også endret. Tidligere hadde arbeid ved utsalgssteder vært unntatt fra forbud mot nattarbeid (21.00 til 06.00) (§42 ledd l). Dette heter nå: som nattarbeider er tillatt: arbeid ved utsalgssteder innenfor de åpningstidsrammer som er fastsatt i eller i medhold av annen lovgivning. Tilsvarende er unntak for søn- og helgedagsarbeid endret til (§44 ledd k): arbeid ved utsalgssteder innenfor de åpningstidsrammer som er fastsatt i eller i medhold av annen lovgivning. Dette medfører at det ikke er tillatt å arbeide på natt og søn- og helligdager dersom utsalgsstedene er større enn 100 kvm for dagligvarebutikker og kiosker og større enn 150 kvm for bensinstasjoner. Dette er i praksis bare en harmonisering med Åpningstidsloven.

Endringer i åpningstidene og forbrukernes tilpasninger og endrede holdninger til nye åpningstider er utførlig beskrevet i SIFO-rapporten "Bekvem dagligvarehandel" fra 1997 (Lavik og Strand 1997). På slutten av 1997 foretok vi dessuten en undersøkelse blant de ansatte i dagligvarebutikker, bensinstasjoner og kiosker, blant annet for å se på hvilken konsekvenser døgnåpen handel kunne ha for de ansatte. Denne er beskrevet i rapporten "Døgnåpen handel – konsekvenser for de ansatte" (Lavik 1998).

Debatten i media har i perioder vært relativt høyrøstet. Vi har i denne toårsperioden med debatt (fra høsten 1996) fulgt opp med flere undersøkelser blant forbrukerne for blant annet å se om de har latt seg påvirke av debatten. Den siste foretok vi i juni 1998. Dette lille notatet presenterer resultater over denne utviklingen.

Det er resultatene fra 5 ulike undersøkelser vi spesielt vil presentere her, fire blant forbrukerne og en blant ansatte:

1996 nov	(MMI) N=1000,	telefonintervju
1997 feb	(MMI) N=1009,	telefonintervju
1997 april	(MMI) N=1000,	telefonintervju
1997 nov	(ACNielsen) N=521,	postal undersøkelse blant ansatte i dagligvarebutikker, bensinstasjoner og kiosker
1998 juni	(Gallup) N=1001,	telefonintervju

Det er også referert til flere undersøkelser, men disse vil bli henvist til i litteraturlisten.

Holdning til åpningstider

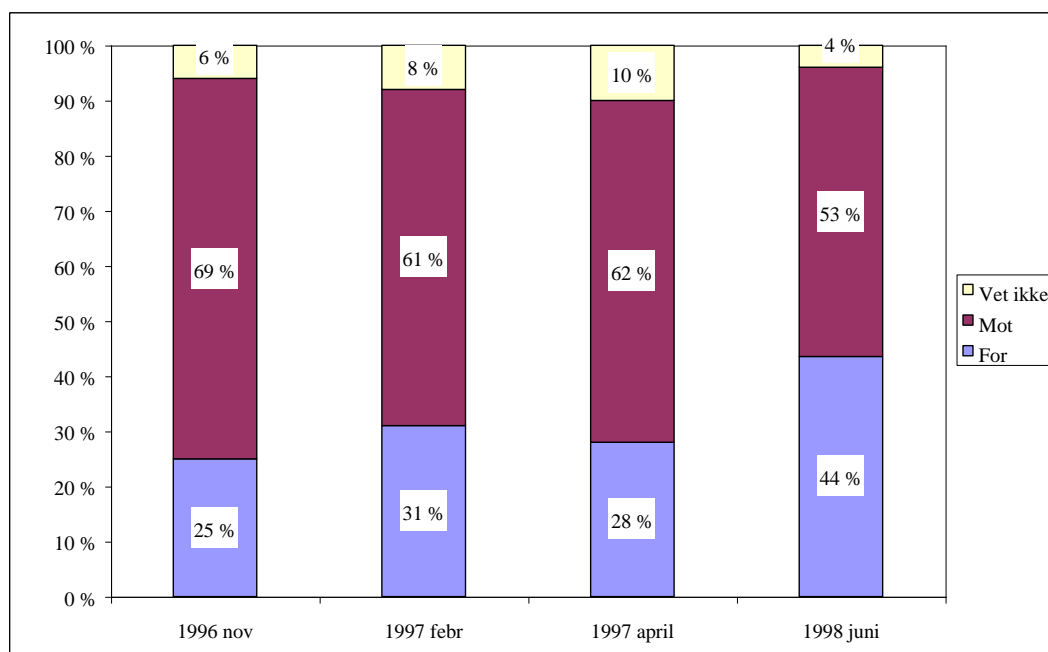
I det første avsnittet skal vi se på holdninger til åpningstider og i hvilken grad mediedebatter påvirker disse.

Det er spesielt to spørsmål vi har gjentatt flere ganger¹:

Er du for eller mot at bensinstasjoner og kiosker selger dagligvarer som melk, pålegg o.l på søndagen? (For, mot, vet ikke/ubesvart)

Er du for eller mot at dagligvarebutikker holder åpent på søndagen? (For, mot, vet ikke/ubesvart).

For eller mot søndagsåpne dagligvarebutikker

Figur 1: For eller mot søndagsåpne dagligvarebutikker over tid. 1996 nov, 1997 febr, 1997 april (MMI), 1998 juni (Gallup)

Fra november 1996 til februar 1997 kunne det se ut som om åpningstidsdebatten i mediene hadde påvirket forbrukerne til en viss grad, fra 25 prosent som var for søndagsåpne dagligvarebutikker i november 1996 til 31 prosent i februar 1997. På denne tiden visste man imidlertid ikke hvordan en eventuell ny åpningstidslov ville bli seende ut. I den perioden hadde Arbeiderpartiet regjeringsmakten og Sylvia Brustad var Barne- og familieminister (ansvar for loven). Vi gjentok undersøkelsen i april 1997, og da var 28 prosent for søndagsåpent. Da var forslaget til loven kjent. Vi konkluderte med at avvikene skyldtes tilfeldigheter

¹ Barne- og familiedepartementet har finansiert undersøkelsene blant forbrukerne, mens LO, NHO og Arbeidstilsynet har finansiert undersøkelsen blant ansatte i dagligvarebutikker, kiosker og bensinstasjoner.

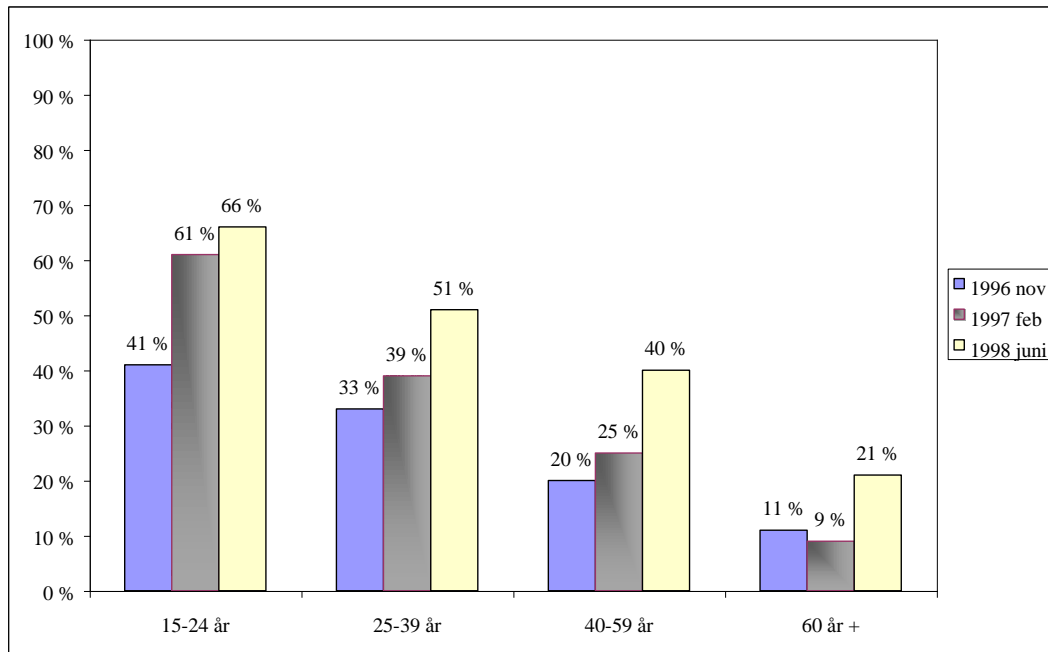
slik vi må regne med i denne type undersøkelser. Et stort flertall, mellom 2/3 og 3/4 var mot søndagsåpent.

I juni 1998 foretok vi en ny undersøkelse med samme spørsmålsformuleringer. Nå viste det seg imidlertid en andelen som var for søndagsåpent hadde økt betraktelig. Det var nå hele 44 prosent som var for søndagsåpen dagligvarehandel, og vel halvparten var nå mot. Denne undersøkelsen samsvarer til en viss grad med en tilsvarende undersøkelse som ble foretatt av Opinion i samarbeid med Aftenposten (Aftenposten søndag 5. april 1998). I denne var 42 prosent positive til søndagsåpne dagligvarebutikker, mens 47 prosent var negative (11 prosent var ikke sikker eller både og)².

Denne holdningsendringen kan blant annet forklares ved en intens mediedebatt om åpningstidene i første del av 1998. I denne perioden videreførte den nye regjeringen (Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre) arbeidet med en revisjon eller endring av åpningstidsloven av 1985. Enkelte aviser spanderte krigstyper på førstesidene, samt at debatten tok en ny vri. Tidligere hadde også debattene vært konsentrert omkring hvem som skal bestemme, og i hvilken grad vi trenger lovregulering, med relevante interesseparter som forbrukerne, næringen selv, de ansatte og eller myndighetene. Men nå ble debatten dreid mot politikernes styringsrolle, og det ble satt spørsmålstejn om folk hadde tillit til politikerne. Forslaget til ny åpningstidslov som var oversendt Stortinget gikk på antall kvadratmeter som avgrensning. Under komitebehandlingen i Stortinget, lanserte nå enkelte politikere vareutvalg som avgrensning. Dette lot ikke media gå upåaktet hen. Skulle politikerne detaljstyre folks hverdag, om man skulle kunne kjøpe varme pølser men ikke kalde på en søndag, varm pizza men ikke kald osv?. Denne tråden ble tatt opp i sentrale debattprogrammer i NRK og TV2 (for eksempel "Til debatt" og "Holmgang"). Enkelte vil kanskje mene at denne debatten gikk svært på programledernes premisser og saklighetsnivået kunne kanskje diskuteres. Selv om en skal være forsiktig med å antyde sammenhenger mellom en mediedebatt og påvirkning av folks holdninger, kan det være en viss mulighet for at forbrukerne lot seg påvirke, og inntok en mer positiv holdning til søndagsåpent. En mulig tolkning av denne holdningsendringen er at flere ble for søndagsåpent fordi de koblet søndagsåpent sammen med detaljstyring.

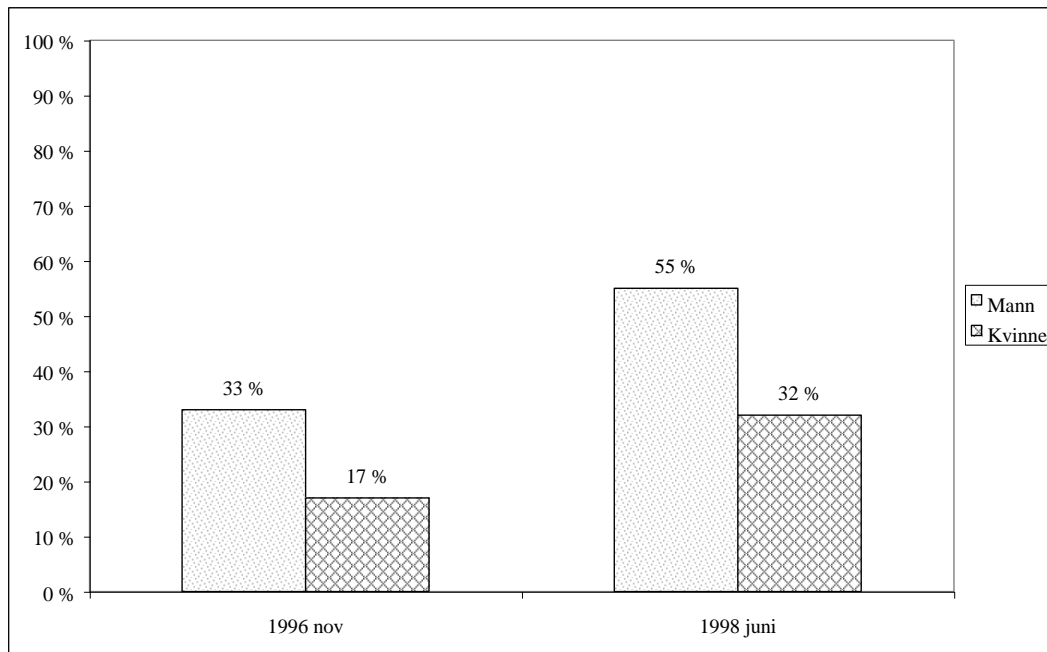
Spørsmålet er imidlertid om en slik holdningsendring som vi har sett her er av varig karakter, eller om den er flyktig og overfladisk. Om holdningene vil endre seg i fremtiden vil også sannsynligvis avhenge av hvordan butikkstrukturen vil utvikle seg fremover i fremtiden når utsalgssteder med hhv 100 kvm for kiosker og dagligvarebutikker og 150 kvm for bensinstasjoner er unntatt fra åpningstidsbestemmelsene. Vi har allerede sett at næringen selv har startet tilpasningsprosessen, for eksempel Hakon-gruppen som skal samarbeide med Statotoil (Dagens Næringsliv 29. juli 1998), mens Reitan skal starte med bensinsalg på sine Rema-butikker (Aftenposten Aftenutgave 30. juli 1998).

² Spørsmålsformuleringen var: Det har i den siste tiden vært diskutert en del om søndagsåpne dagligvarebutikker. Er du positiv eller negativ til at dagligvarebutikkene kan ha åpent på søndager? Antall spurte 1000 – undersøkelsestidspunkt: slutten mars 1998

Figur 2: Andel som er for søndagsåpne dagligvarebutikker etter alder og årstall. De resterende består av de som er mot og vet ikke. (1996 nov, 1997 feb - MMI, 1998 juni Gallup). Prosent

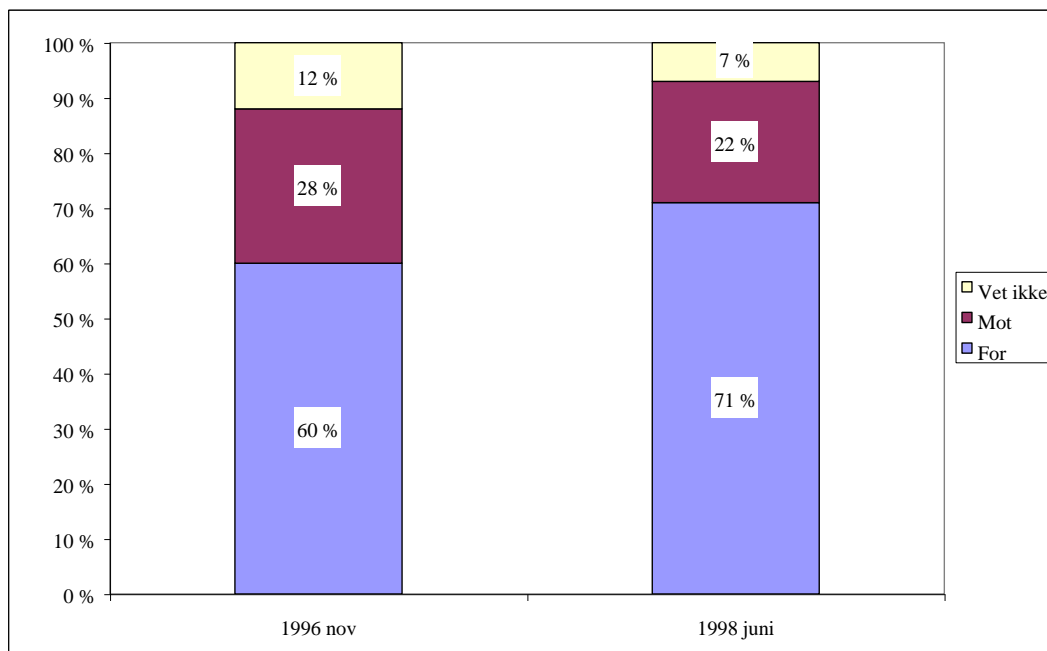
Det er en sterk sammenheng mellom holdning til søndagsåpent og alder. Jo yngre en er, jo større andel er positive til søndagsåpent. Det er også de yngre som har endret holdning til søndagsåpent i større grad enn de eldre. I 1996 var 41 prosent av de yngste for søndagsåpent til sammenligning med 11 prosent av den eldste aldersgruppen. I 1998 var hele 66 prosent for søndagsåpent blant den yngste gruppen 15-24 år, mens økningen blant de eldre var mer beskjeden. Det er altså de yngste som i såfall er blitt mest påvirket av mediedebatten, dersom det er denne som er årsaken til endret holdning til søndagsåpent. Det er lite trolig at de yngre plutselig har fått mer behov for å handle på søndager, men at de nok heller har blitt mer bevisst på at de ikke ønsker særlig detaljstyring.

Figur 3: Andel som er for søndagsåpne dagligvarebutikker etter kjønn og årstall. De resterende består av de som er mot og vet ikke. (1996 nov, 1997 feb - MMI, 1998 juni Gallup). Prosent

Det er signifikant flere menn enn kvinner som er for dagligvaresalg på søndager, både i 1996 og 1998. Det er ellers relativt flere menn enn kvinner som har endret mening i retning for søndagsåpent i denne perioden.

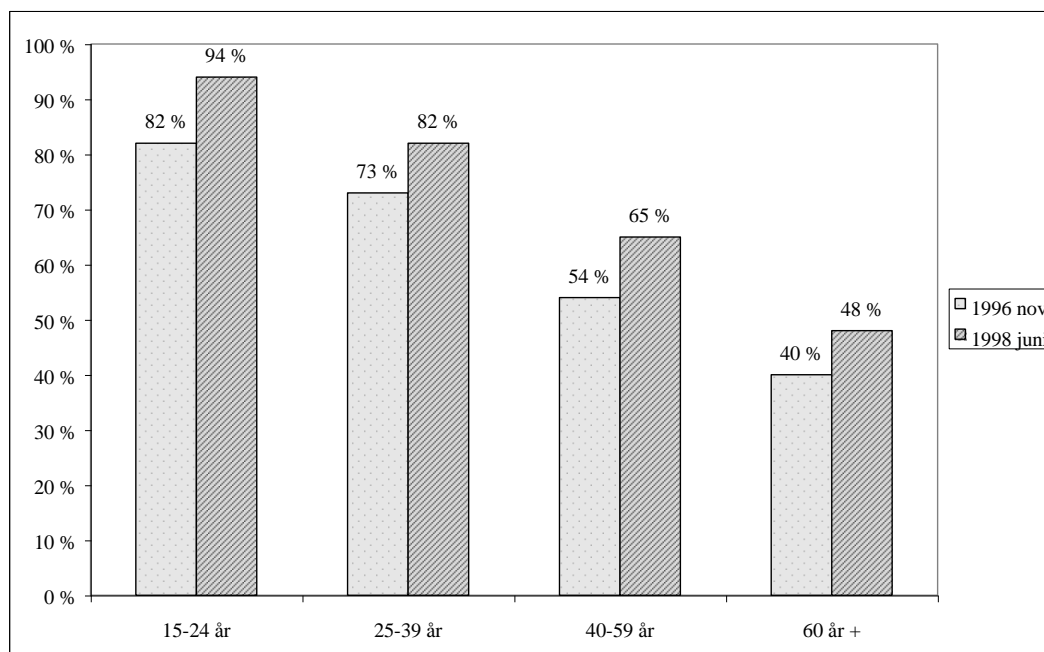
For eller mot dagligvaresalg på bensinstasjoner og kiosker på søndager

Figur 4: For eller mot dagligvaresalg på bensinstasjoner/kiosker på søndager etter årstall. 1996 nov (MMI), 1998 juni (Gallup). Prosent

Vi ser også at det har skjedd en økning i andelen som er for dagligvaresalg på bensinstasjoner og kiosker på søndager. 60 prosent ønsket dette i 1996, mot 71 prosent i 1998. Forbrukernes kjøp av dagligvarer på søndager er suppleringskjøp, og debatten kan nok også ha ført til at forbrukerne er blitt mer bevisste på at denne muligheten til å supplere varer også denne dagen er et gode.

Andel for salg av dagligvarer på bensinstasjoner/kiosker på søndag

Figur 5: Andel som er for dagligvaresalg på søndager i kiosker og bensinstasjoner etter alder og årstall. (1996 nov MMI, Gallup juni 1998). (Resterende er mot eller vet ikke) Prosent

Selv om det er langt flere som ønsker dagligvaresalg i kiosker og bensinstasjoner på søndager enn søndagsåpne dagligvarebutikker, er alderstendensen lik: jo eldre en er, jo mindre andeler er for dagligvaresalg i kiosker og bensinstasjoner på søndager. Holdningsendringen er imidlertid noenlunde lik for alle aldersgrupper. Dette kan tyde på åpningstidsdebatten i media ikke har påvirket det ideologiske grunnlag når det gjelder dagligvaresalg i bensinstasjoner og kiosker som søndagsåpent ellers, som er et mer omfattende spørsmål. Holdning til dagligvaresalg i bensinstasjoner og kiosker viser heller ingen forskjell mellom kjønn.

Debatten om åpningstider på 80-tallet påvirket ikke forbrukernes holdninger til åpningstider på samme måte som den synes å ha gjort nå i 1998. Spørsmålene vi stilte den gang var noe annerledes, ettersom den gang dreide debatten seg om utvidete åpningstider på hverdager, og evt lørdagsåpent (på 70-tallet hadde man også diskutert lørdagsstengt) (Lavik og Strand 1997). Spørsmålene gikk på hvilke åpningstider forbrukerne trengte for blant annet dagligvarekjøp³ (Lavik 1985, Lavik 1988). En svarskategori for utvidet åpningstider var ”utvidete åpningstider

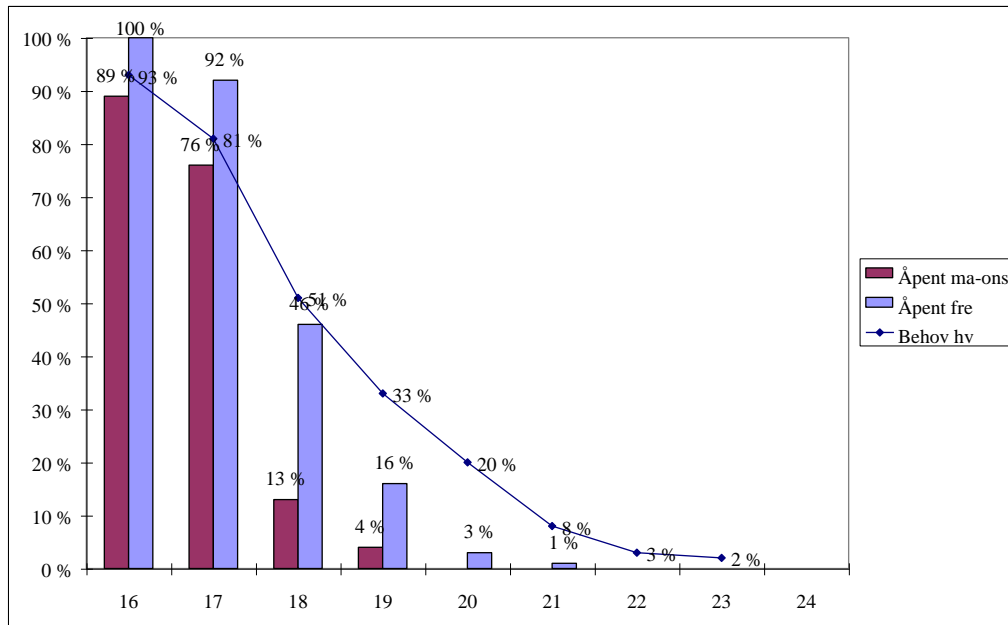
³ Hvilke åpningstider ville være tilstrekkelig for Dem for innkjøp av dagligvarer? (1982: N=1174, 1985: N=1974)

flere ganger i uken”, og en annen kategori var ”behov for lørdagsåpent”. Disse spørsmålene ble gjentatt i begynnelsen av 1985, dvs før selve åpningstidsloven av 1985 ble endret, og butikkene begynte å utvide åpningstidene. I 1982 var det 19 prosent som mente de trengte utvidete åpningstider på hverdager, mot 26 prosent i 1985. 70 prosent ville ha lørdagsåpent i 1992, mot 83 prosent i 1985. Disse endringene, som er små, tolket vi som at åpningstidsdebatten den gang hadde påvirket forbrukernes holdninger (Lavik 1988).

Forholdet mellom faktiske åpningstider og behov for ulike åpningstider, endring over tid

Det som også har påvirket forbrukernes holdning til åpningstider er endringer i selve åpningstidene. Vi prøvde da å spørre etter hvilke åpningstider forbrukerne trengte (behov)⁴, og ikke hva det ønsket.

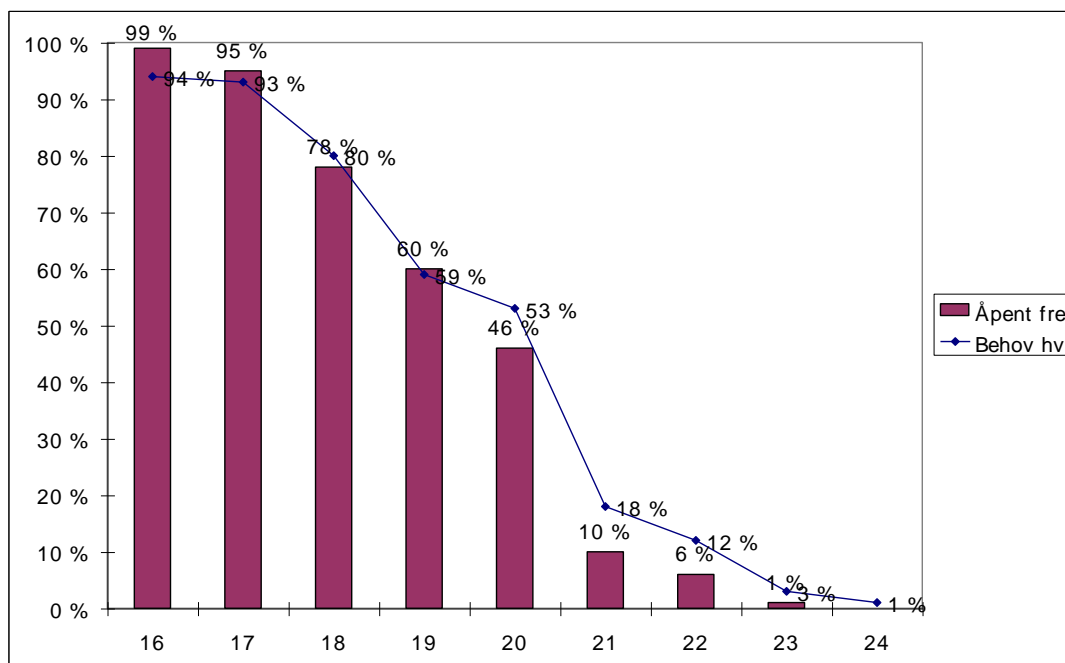
Åpningstider hverdager og behov for ulike åpningstider - 1985

Figur 6: Åpningstider mandag-onsdag og fredag og behov for åpent på hverdager i dagligvarebutikker i 1985. (Faktiske åpningstider: HFU 1985 juni N=1330, Behov: Gallup/NOI 1985 jan N=977 i Lavik og Strand 1997)

⁴ ”Vi skal nå stille noen spørsmål om åpningstider, og vi ber Dem velge det alternative når de Mener at De reit kan få utført nødvendige ærend. De ska ikke ta hensyn til hvordan åpningstidene er i dag. Hvilke åpningstider trenger De for innkjøp av dagligvarer mandag – fredag?”

Åpningstider fredag og behov for åpningstider hverdager 1996/1997

Figur 7: Faktiske åpningstider fredag og behov for åpningstider på hverdager i dagligvarebutikker 1996/1997. (Faktiske åpningstider: Gallup 1996 nov N=619)

Det første de to figurene over viser er en dramatiske endring i åpningstidene i perioden 1985 til 1996. På 1980-tallet var det store forskjeller i åpningstidene de ulike dagene, da torsdager og fredager hadde lengre åpent enn de øvrige hverdagene. På 90-tallet er forskjellene mellom ukedagene nærmest forsvunnet. De fleste dagligvarebutikker holder samme åpningstider mandag til fredag, men noe kortere på lørdager (Lavik og Strand 1997).

Ser vi videre på forbrukernes behov for ulike åpningstider, samsvarer disse i liten grad med åpningstidene på hverdager i 1985. Forbrukerne hadde behov for lengre åpningstider enn det butikkene faktisk hadde. På fredager var det noe mer samsvar mellom de faktiske åpningstidene og behov, men fortsatt var det f.eks en del flere forbrukere som ville ha åpent til kl 19.00 i forhold til det andelen av butikkene faktisk hadde. (Vi må imidlertid være klar over at behovene er målt på forbrukernivå, mens åpningstidene er på butikknivå. Butikkstørrelse og antall kunder vil jo variere, og det kan jo være de store butikkene med mange kunder som for eksempel har lange åpningstider. Disse vil jo da tilfredsstille en større andel av kundene med hensyn til tilgjengelighet).

Ser vi på resultatene fra 1996/1997, ser vi at behovene for de ulike åpningstidene er omtrent som de faktiske åpningstidene. Dagens åpningstider synes å være langt mer i tråd med forbrukernes behov enn det de var på 80-tallet. Dessuten har forbrukernes uttrykte behov endret seg i denne perioden. De uttrykte behovene for bestemte åpningstider er langt oftere angitt til etter kl. 17.00 i 1997 sammenlignet med 1985. Dette kan selvsagt skyldes endringer i tidsmønster og arbeidstider, men

disse har ikke vært så store i denne perioden. En forklaring til en slik endring i de uttrykte behov ligger nok først og fremst i at åpningstidene er blitt atskillig lengre. Dette har forbrukerne tilpasset seg, og forbrukerne er blitt mer bevisst på at disse nye åpningstidene gjør butikkene mer tilgjengelig for dem og øker fleksibiliteten i dagliglivets organisering. Da de på 80-tallet var vant med de relativt begrensede åpningstider var dette noe de var vant med og mer eller mindre funnet seg i. Kravene om åpent utover kl. 17.00, for eksempel til kl 18.00 må sies å være relativt beskjeden den gang, og svært få krevde åpningstider til eks. kl. 19.00. I dag ser som nevnt dette bildet helt annerledes ut. Forbrukernes behov, som egentlig uttrykker en holdning, har altså endret seg i tråd med endring i de faktiske åpningstidene.

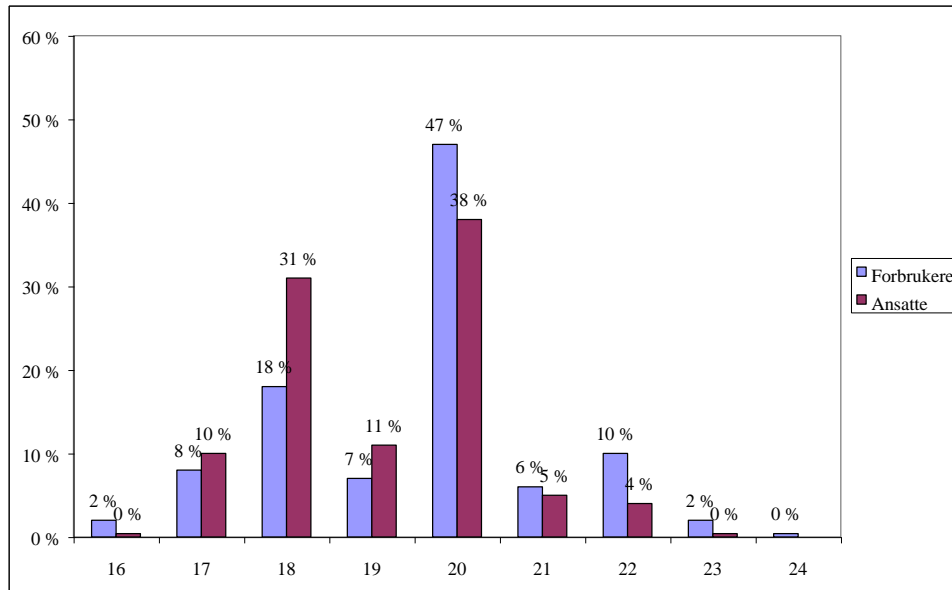
Den nye åpningstidsloven vil føre til at dagligvarebutikker som overstiger 100 kvm som holder åpent etter kl. 21.00 om hverdager, og etter kl 18.00 på lørdager og eller søndagsåpent må begrense sine åpningstider. I 1996 holdt 6 prosent av dagligvarebutikkene åpent etter kl. 21.00 på hverdager (16 prosent i Oslo, Bergen og Trondheim). På lørdager holdt 7 prosent av dagligvarebutikkene åpent etter kl. 18.00 (20 prosent i Oslo, Bergen og Trondheim). Disse må nå stenge senest kl. 21.00 på hverdager og kl. 18.00 på lørdager dersom de overstiger 100 kvm. De fleste dagligvarebutikker overstiger denne størrelsen (85 prosent). Det er imidlertid kun 15 prosent av kioskene som overstiger 100 kvm og 3 prosent av bensinstasjonene som overstiger 150 kvm (pr mars 1998, ACNielsen). De som overskrider disse kvadratmeterne og holder åpent utover den tiden loven tillater, vil bli berørt av den nye loven. I undersøkelsen om de ansatte i dagligvarebutikker, bensinstasjoner og kiosker fra 1997, viser resultatene at samtlige dagligvarebutikker der de ansatte arbeidet etter kl. 21.00 var større enn 100 kvm. I kiosker som hadde ansatte som arbeidet etter kl. 21.00, var 59 prosent⁵ større enn 100 kvm, mens kun 13 prosent av bensinstasjonene der det var ansatte etter kl. 21.00 var større enn 150 kvm. I den grad dette er representativt, er det disse som vil bli berørt av den nye loven.

Når det gjelder søndagsåpent og den nye loven, blir relativt få dagligvarebutikker berørt, ettersom det er under 5 prosent som holder søndagsåpent (Lavik og Strand 1997, Lavik 1998). De fleste av disse er imidlertid større enn 100 kvm (ACNielsen 1997). 50 prosent av de ansatte som arbeider på søndager, arbeider imidlertid i kiosker som er større enn 100 kvm. Vi tror som nevnt at kioskene i dette utvalget er noe overrepresentert av de større kioskene. Blant de som arbeider på bensinstasjoner er 8 prosent å finne på bensinstasjoner som er større enn 150 kvm. Disse vil bli berørt av den nye loven.

⁵ Størrelsen på kioskene er nok ikke representativ i denne undersøkelsen., ettersom vi i dette utvalget ikke har med små kiosker som ikke har telefon. I vårt utvalg var 42 prosent av kioskene større enn 100 kvm, mens i totaltallene fra ACNielsen 1997 var 12 prosent av kioskene over denne størrelsen.

Forskjeller i syn på åpningstidsreguleringer blant ansatte og forbrukere

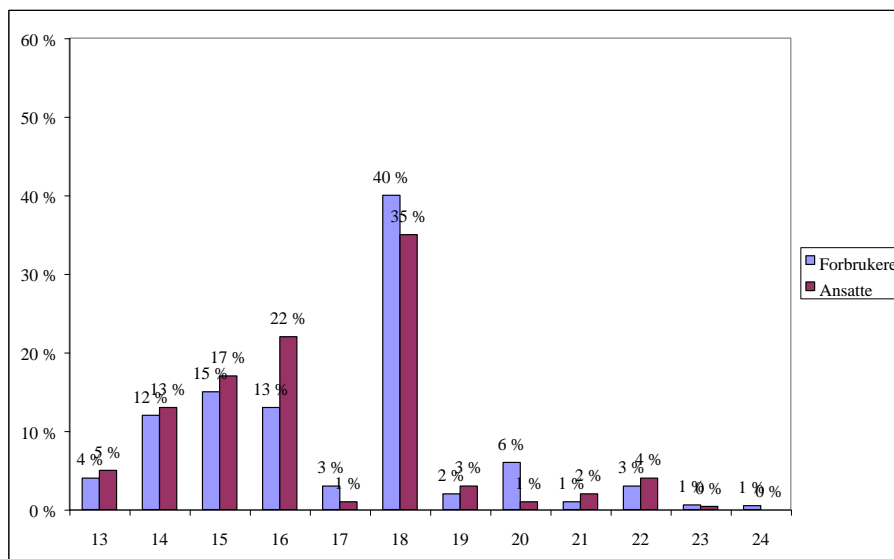
I debatten om åpningstider er det flere interessekonflikter. En av dem er mellom ansatte og forbrukere, der man kan tenke seg at enkelte ansatte vil mene at åpningstidsreguleringer beskytter dem mot å måtte arbeide på tider som de ikke ønsker, mens forbrukerne kan mene at det er de som skal ha avgjørende innflytelse (markedet bestemmer).

Figur 8: Ønskede åpningstider på hverdager blant forbrukere⁶ (1996 nov MMI) og ansatte⁷ (1997 nov ACNielsen). Prosent

⁶ ”Hvilken åpningstider synes du at dagligvarebutikker skal ha på hverdager?” (Tidsangivelse fra - til)

⁷ ”Hvilket tidspunkt synes du at DAGLIGVAREBUTIKKER generelt bør stenge?” (mandag til fredag, lørdag, søndag)

Figur 9: Ønskede åpningstider lørdager blant forbrukere (1996 nov MMI) og ansatte (1997 nov ACNielsen). Prosent

Både blant ansatte og forbrukere er det to tidspunkter som går igjen på hverdager, det er kl. 18.00 og kl. 20.00. På lørdager er det ett tidspunkt som skiller seg ut både for ansatte og forbrukere, og det er kl. 18.00.

Ellers ønsker forbrukerne lengre åpningstider enn de ansatte, spesielt på hverdager. 65 prosent av forbrukerne ønsker åpent til kl. 20, eller senere, sammenlignet med 47 prosent av de ansatte. Etter kl. 21.00 er det 12 prosent av forbrukerne og 4 prosent av de ansatte som ønsker åpent. Det er disse gruppene som ikke får sine ønsker oppfylt etter 1. januar 1999, vel og merke for dagligvarebutikker som overstiger 100 kvm.

På lørdager er det flere ansatte enn forbrukere som mener at stengetiden bør være kl. 16.00, mens noen flere forbrukere synes kl. 18.00 er et passende tidspunkt. Det er for øvrig overraskende mange ansatte som også mener at stengetiden bør være kl. 18.00 på lørdager. Etter kl. 18.00 er det 14 prosent av forbrukerne og 11 prosent av de ansatte som ønsker åpent. Dette er også grupper som etter den nye åpningstidsloven trer i kraft ikke får sine ønsker oppfylt dersom dagligvarebutikkene er større enn 100 kvm.

I synet på regulering av åpningstider eller ikke, mener 59 prosent av de ansatte at dette bør være regulert⁸. I en undersøkelse av den norske befolkning foretatt av Aftenposten og Opinion (Aftenposten 5. april 1998), mener 40 prosent at det er svært viktig eller nokså viktig at politikerne begrenser søndagsåpent⁹. Disse forskjellene indikerer visse interessenmotsetninger mellom ansatte og forbrukere.

⁸ Synes du at åpningstidene i varehandelen skal være regulert ved lovgivning, eller bør den enkelte butikk, kiosk eller bensinstasjon fritt bestemme selv? (Regulert: 58%, Fritt bestemme selv: 33%, Vet ikke: 8%)

⁹ Hvor viktig mener du det er at politikerne gjennomfører begrensninger for søndagsåpne dagligvarebutikker? (Svært viktig: 21%, Nokså viktig: 19%, Mindre viktig: 16%, Ikke viktig i det hele tatt: 38%, Ikke sikker: 6%)

Interessemotsetningene er ennå større når vi blant de ansatte skiller mellom de som er medlem av Handel og Kontor og ikke. Blant de som er medlem av Handel og Kontor er 79 prosent for regulering, mens 52 prosent av de som ikke er organisert er av tilsvarende oppfatning (sig $p < .001$ Kjikvadrat-test). En del ansatte er nok i noen tilfeller mer opptatt av sine egne arbeidstakerinteresser enn å overlate til forbrukerne og markedet og avgjøre hvordan åpningstidene skal være. Andre ansatte igjen vil gjerne arbeide også utenom ordinær dagtid, både fordi de tjener mer på det og det passer med andre gjøremål, f.eks som ekstrajobb ved siden av skole og studier (Lavik 1998).

Oppsummering

Tidligere åpningstidsdebatter har i liten grad påvirket forbrukernes holdninger til åpningstider. Den ekstra høyrøstede debatten i vår kan derimot synes å ha hatt betydning til forbrukernes endrete holdninger til søndagsåpent. Da fokuserte man på politikernes iver etter å detaljstyre, mens tidligere debatter hadde pågått mellom de ulike interessepartene (forbrukerinteresser, ansattes interesser, næringsinteresser). Tidligere åpningstidsdebatter har også i liten grad påvirket folks holdninger til åpningstider.

Det er ellers de yngre som i større grad enn de eldre som synes å ha blitt påvirket av debatten nå i vår, og menn i større grad enn kvinner.

Etter den ”gamle” Åpningstidsloven fra 1985 ble vedtatt, ble åpningstidene utvidet dramatisk og forbrukernes syn på åpningstidene endret seg i tråd med de faktiske utvidelsene av åpningstidene. Endringene i åpningstidene har fått forbrukerne til å bli mer bevisst fordelene ved lengre åpningstider. Dagliglivets organisering ble mer fleksibelt.

Det er ellers visse interessekonflikter mellom blant annet ansatte i varehandelen og forbrukere. Forbrukerne ønsker noe lengre åpningstider enn ansatte, og forbrukeren er noe mindre restriktive til regulering av åpningstidene enn ansatte. Ansatte som er fagorganiserte er de som er mest for at åpningstidene skal reguleres. Det er imidlertid mange ansatte som arbeider sen kveld og natt (etter kl. 21.00), og som ser dette som en fordel både med hensyn til ekstrabetaling og at arbeidstiden er tilpasset andre gjøremål.

Om lag 6 prosent av dagligvarebutikkene på landsbasis vil bli berørt av den nye loven når det gjelder åpningstidene på hverdager. Disse holder i dag åpent etter kl. 21.00 og de fleste er over 100 kvm. I de større byene er denne andelen 16 prosent. Det er få bensinstasjoner som blir berørt av loven, da kun 4 prosent av bensinstasjonene på landsbasis er større enn 150 kvm. De fleste av bensinstasjonene holder imidlertid søndagsåpent (96 prosent).

Litteratur

Lavik, Randi: *Forbrukeratferd og åpningstider*. Forskningsrapport nr 57. Fondet for markeds- og distribusjonsforskning 1985

Lavik, Randi: Forbrukerinteresser og Åpningstider. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*. Nr 3/1987 (27-44)

Lavik, Randi: Changing Demand for Opening Hours in Norway. Consumer Policy Implications. *Journal of Consumer Policy* 11 (1988) 159-184

Lavik, Randi og Marit Strand: *Bekvem dagligvarehandel. Åpningstider, forbrukerne og markedet*. Rapport nr 3. Statens institutt for forbruksforskning 1997

Lavik, Randi: *Døgnåpen handel – konsekvenser for de ansatte. En arbeidsmiljøundersøkelse*. Rapport nr 3. Statens institutt for forbruksforskning 1998